

YAHUDİ MİTOLOJİSİNDE AYAKKABI SEMBOLÜ

Dr. Öğr. Üyesi M. Hadi TEZOKUR

Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Dinler Tarihi Anabilim Dalı

htezokur@hotmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.3352079>

ÖZET:

Musa, Yahudi mitolojisinin vazgeçilmez bir figürüdür. Musa için kayadan su çıkarmak, halkını bildircin etiyle beslemek gibi ayakkabısını çıkarması da sembolik bağlamda önemlidir. Çünkü o Tanrı'nın kutsallığına yaklaşmadan önce dünyanın kirini temizlemeyi simgelemektedir. Ayrıca ayakkabı tüm dinlerin geleneklerinde de sembolik anlamlar taşır.

Anahtar Kelimeler: Musa, Ayakkabı, Mit, Sembol, Yahudi, İslam

SHOE SYMBOL IN MYTHOLOGY OF JEWISH

ABSTRACT:

Moses is an indispensable figure of Jewish mythology. In the symbolic context for Moses, it is important to take off his shoes, such as to remove water from the rock, to feed his people with quail. Because it would symbolize the cleansing of the earth's dirt before approaching the sanctity of God, In addition to shoe also has symbolic meanings in the traditions of all religions.

Key Words: Moses, shoes, mythology, symbol, Jew, Islam

GİRİŞ

Malinowski'nin, toplumsal gereksinimlere ve isteklere dayalı olan yahut pratik gereksinimlere yardım eden ve dinsel gereksinimleri, ahlâkî özlemleri derinden doyurmaya yönelik eski bir gerçekliğin yeniden anlatılması biçiminde tanımladığı mitosların en önemli işlevi, insanın çeşitli beklentilerine, istek ve arzularına cevap vermesidir. Bu yüzden, mitoslar insanların gündelik yaşantılarındaki davranış biçimlerini, geleneksel değerlerini, ritüellerini ve sosyal yapılanma biçimlerini haklı gerekçeler üzerine oturtma görevini üstlenmesinin yanında yeryüzünün düzene kavuşması, kötülük ve adaletsizliğin ortadan kalkması, barış ve düzenin sağlanması gibi beklentilerin dile getirilmesine de katkıda bulunurlar.¹ Sembol ise bedeninin ruhu ve sözün özü olan hakikat ufuklarının giriş kapısı, insanın hayal ve tasavvur yetisine yönelen bir durumdur. Kısaca belirtmek gerekirse, öncelikle hayal ve tasavvur gücüne yönelen sembol somut olan bir şey vasıtasıyla, soyut olanı esinlemeyi, deruni ve ontolojik bir telkinde bulunmayı amaçlar.² Mesela Hıristiyanlığın sembolleri arasında İsa'yı ve Hıristiyanlığı simgeleyen Haç; Teslisin üç şahsının da aynı anda eşit ve ebedi olduklarını sembolize eden eşkenar bir üçgen içine yerleştirilmiş daire, buluttan uzanan

¹ Mustafa Öztürk, Bilge Kul-Musa Kıssası Ve İslam Kültüründe Hızır Mitosu, Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Samsun, 2003, s. 248-9.

² Sadık Kılıç, "Sembolün Gücü Ve İslam'da Semboller", Diyanet İlmî Dergi, Cilt: 49 Sayı: 3, s.13.

el; Kutsal Ruh'un sembolü olan güvercini; İslam'da hilal, kâbe, oruç, namaz gibi unsurları sembollere örnek gösterebiliriz.

Her dinin kendine özgü sembolleri olduğu gibi bütün dinlerde ortak semboller de olabilir. Mesela ayak ve ayakkabılar bu tür bir semboldür. Ayakkabı çıkarmak saygının, tevazunun bir simgesi olarak görülür. Bazı ibadethanelere girişte, Tanrı'nın huzurunda tevazuyu göstermek için ayakkabılar çıkartılır. Sözelimi Şintoist tapınaklarda icra edilen ritüeller genellikle Şinto rahip ve rahibeleri tarafından yönetilir. Bazı özel günlerde ise din adamları müzik eşliğinde "kagura" adı verilen şamanik danslar yapar. Tapınağa girişte ayakkabılar çıkarılır ve "tori" denilen, sonlu âlemi tanrıların sonsuz âleminden ayırdığına inanılan kuş tüneği biçimindeki bir kapının altından geçilir.³ Yağmur yağdırmak için Allah'a "Rahmetini üzerimden çekme" denerek yalvarılır. İki kadınla evli bir erkeğin ayakkabısı çalınıp bereket, bolluk olsun diye köyün içinde gezdirilir. Yılan yakalanıp yakılır.⁴ Gilgamiş ile Enkidu arkadaş olur, birlikte serüvenlere atılırlar. Dolaşırlarken Ishtar ile karşılaşır. Daha eski mitolojide Ana Tanrıçayla evlilik, yüce aydınlanmayı ve kahramanın arayışının doruğunu temsil ederdi; ancak Gilgamiş Ishtar'ı geri çevirir. Kentli erkeklerle kadınların artık ilgisini çekmeyen geleneksel mitolojinin güçlü bir eleştirisidir bu. Gilgamiş uygarlığı göksel bir girişim olarak görmez. Ishtar kültürü yok etmektedir: taşıyıcısını ıslatan su tulumu, giyenin ayağını sıkan bir ayakkabı, rüzgarı dışarıda tutamayan bir kapıdır. Hiçbir ilişkisi uzun sürmez; her sevgilisini mahveder. Ölümlüler bu sorumsuz tanrılarla karşılaşmalar daha iyi olur. Uygur insan Gilgamiş, göksel varlıklardan bağımsızlığını ilan eder. Tanrılarla insanların kendi yollarına gitmesi daha iyi olacaktır.⁵ Yahudilikte Yom Kippur orucu, tişri ayının onuncu gününde tutulan kefarete orucudur. Bir yıl içinde yapılan hata ve günahların affedildiğine inanılan bu günlerde tutulan oruç, bir önceki gün güneşin batmasıyla başlar ve yirmi beş saat sürer. Bu süre içerisinde yiyecek, içecek ve cinsellikten tamamen uzak durulur. Yıkanmak, temizlik yapmak, deri giysi ve ayakkabı giymek o günde haramdır. Zerdüştlükte ibadet tek tanrıya yapılır. Bu dine inanan kişi, mabede girmeden önce ellerini ve ayaklarını yıkar. Mabede girerken ayakkabılarını çıkarır ve günahlarının bağışlanmasını diler. Bir Budist genel olarak, dış dünyadan odalara olumsuzluk ve kirlilik getireceği düşüncesiyle bir tapınak odasına veya tapınak odasından biraz daha az kutsal sayılmakla birlikte aile tarafından kullanılan odalara girmeden önce ayakkabılarını çıkarmalıdır. Aynı şekilde kutsal emanetlerin saklandığı türbelere girerken ayakkabıların çıkarılmasına ek olarak şapka da çıkarılmalı, ayrıca silah da taşınmamalıdır. Bir Hindu, hanesine girmeden önce ayakkabılarını çıkarmalıdır. Evin dışında giyilen ayakkabılar normalde evin içinde giyilmez. Zaten dua odasında veya sunağın yakınında o yerlerin kutsallığını ve temizliğini korumak için ayakkabı giyilmez. Eğer ibadet devam ediyorsa karışıklığa neden olmaktan kaçınılmalı, özellikle heykellere dokunulmamalıdır. Tapınak binalarına giriş öncesi mutlaka

³ Kürşat Demirci, "Şintoizm", TDV İslam Ansiklopedisi, C.39, s.178.

⁴ Refiye Okuşluk Şenesen, "Türk Halk Kültüründe Bolluk Ve Bereketle İlgili İnanç Ve Uygulamalarda Eski Türk Kültürü İzleri", CIU, folklor/edebiyat, cilt:17, sayı:66, 2011/2, s.209-17.

⁵ Karen Armstrong, A Short History of Myth (Mitlerin Kısa Tarihi, Çev. Dilek Şendil), Edinburgh, 2005, s. 52.

ayakkabılar çıkarılmalıdır.⁶ Müslüman kişiler de namaz ibadetinin bir gereği olarak camiye temiz tutmak amacıyla ayakkabılarını çıkarmalıdır. Çünkü Müslümanın ibadetinde secde vardır. Halının serili olmadığı, namazın kılınmadığı caminin diğer bölgelerinde ayakkabıların çıkartılması gerekli değildir.⁷ Sihler de evine veya Gurdwara'ya girmeden önce ayakkabılarını çıkarırlar. Bu bir saygı göstergesi ve dini geleneğin bir parçasıdır. Genelde bir eve girmeden önce ayakkabıların çıkarılması hijyen ve temizlik için yapılan bireye özgü bir husustur. Yemin edecek kişinin de ellerini yıkamasına izin verilmeli; ayakkabılarını çıkarmalı; türban takmıyorsa bile başını örtmek için küçük bir bez (patka) giymelidir.⁸

Ayaklar ruhun görünümünü sembolize eder. Genellikle görünümde yapılan asıl ayırım ruhun bedenli olup olmadığı gibi ayakların ayakkabılı olup olmadığıdır. Bir ayakkabısız ayak, bedensiz bir ruh, ayakkabılı bir ayak ise bedenli, somut bir ruhtur. Böylece ayakkabılar bedenin simgesidir, çıplak ayaklar ise bedensiz ruhun sembolüdür. Bu benzetme İskandinav ülkelerinde ve dünyanın diğer bazı kesimlerinde kullanılıyor olsa da orijinal benzetme, Plato'nun diyaloglarından gelmiş gibi görünüyor.⁹ Ayrıca ayakkabılar erotizm içerikli cinselliğin sembolü olarak görülmüş olsa da bu sadece bayanlar için geçerlidir.

Keza rüyada ayakkabı görmenin birçok yorumları geliştirilmiştir. Rahat ve güzel ayakkabı hayır ve berekete, güzel geçime ve dünya rahatlığına, dar ayakkabı gam ve kedere, sıkıntı ve zorluklara delalet eder. Ancak rahat ayakkabı evlenmek isteyen gençler için evliliğe işaret eder. Ayakkabısını ters giydiğini gören kederden kurtulur, feraha erişir. Rüyada yeni bir ayakkabı giyildiğinin görülmesi; huzur ve rahatlığa, bekârlar için de evlilik yapılacağına yorumlanır. Koyun derisinden yapılmış ayakkabılara sahip olmak; çok mala delalet eder. Güzel ve yeni mest giyen, bakire ile evlenir. Ayakkabılarının tamamen parçalandığını görenin, karısı vefat eder. Ayakkabılarını çıkardığını gören hapisteyse, hürriyetine kavuşur, muradına erişir. Ayakkabılarının kuyu gibi bir yere düştüğünü gören, karısını boşar. Ayakkabısının altında yama ve pençe gören, bir kızı olan dul kadınla evlenir. Kırmızı ayakkabı gören, niyet ettiği yola uzun müddet gidemez. Ayakkabısının içine kalıp koyduğunu gören, bir kadınla münasebette bulunur. Ayakkabılarının çalındığını gören, kedere düşer.¹⁰ Eğer rüyada birileri size ayakkabılarınızı giydiriyorsa bu iyiye alamet değildir; muhtemelen yakın bir gelecekte akraba ilişkilerinde bir problemin doğacağına ya da yakın bir gelecekte bir evlilik teşebbüsüne işaretir.¹¹

Mavi Terlik olarak isimlendirilen masonik ayakkabıya gelince konuşulmuş bir işin fiziksel doğrulamasının bir simgesidir. Birinin ayakkabısını çözmek ve onu birine vermek eski zamanlarda anlaşmayı doğrulanmanın bir yoluydu. Ayakkabılar

⁶ MāoriPacificEthnicServices, A Practical Reference To Religious Diversity New Zealand Police, 2005, s.29.

⁷ MāoriPacificEthnicServices, age., s.36.

⁸ MāoriPacificEthnicServices, age., s.48.

⁹ Myles Burnyeat, The Theaetetus of Plato, (çev. M.J.Levett), Indianapolis/Cambridge, 1993, s.4, 265, 328.

¹⁰M. Necati Bursalı, Rüya Tabirleri Ansiklopedisi, Çelik Yay.,2005, s.65.

¹¹ <https://mydreamsymbolism.com/biblical-meaning-of-shoes-in-dreams-meaning-and-interpretation/>

Yahudilikte de rüyaların özel simgesel objelerinden biridir. Ayakkabılar Kutsal Kitap'ta zikredilir ve onların simgesi yaşamı daha kolaylaştırmak ve bedeninin dışında ayakları da korumaktır. Gerçekte Kutsal Kitap ayakkabının simgeselliğini ortaya çıkaran en eski kaynaktır. Ayakkabılar genellikle Tanrıya sadakati ve Tanrıya hizmet için hazır olup olunmadığını temsil eder. Ayakkabılar aynı zamanda Tanrı tarafından korunmuş olanların düşmanları üzerindeki zaferi sembolize eder. Ayakkabılar eski zamanlarda gücün sembolü olarak görülürdü; Onlar başarılı bir askerin de sembolüydü. Ayakkabıyı çıkarmak bazı zamanlar için gücün aktarılması anlamını taşıırken aynı zamanda Tanrının kutsallığına yaklaşmazdan önce dünyanın kirinden temizlenmeyi sembolize ederdi. Eski zamanlarda ayın sırasında ayakkabısız olmak yaygındı. Yine eski zamanlarda kâhinlerin çıplak ayakla Tanrıya dua ayinini yönettiğini görmekteyiz. Hatta inanırlar da çıplak ayakla ibadethanelere giriş yaparlardı. Ayakkabılar egemenliğin bir sembolüydü. Çocuklara sahip olmayı, bir araziye mülk edinmeyi simgelerdi. Geçmişten günümüze birinin başka birine ayakkabı fırlatması saygısızlığın sembolü olarak görülmüştür. Eski zamanlarda kudretli kırıllar ayakkabılarını egemenliklerinin bir sembolü olarak daha düşük statüdeki kimseye gönderirlerdi. Ayakkabı mütevaziliğin bir işareti olarak omuzun üstünde taşınırdı. Ayakkabı bağı Kitabı Mukaddes döneminde değersizliğin sembolü olmuştur. Birinin ayakkabısının altına gelmek veya birinin ayakkabısını yalamak eski zamanlarda aşağı bir pozisyonda köle olduğunu anlatırdı. Birine ayakkabıyı elden vermek bağlılığın bir simgesi olarak kabul edilirdi. Yahudiler ayakkabılı kıza övmüş: "Ne güzel sandaletli ayakların, Ey soylu kız! Mücevher gibi yuvarlak kalçaların, Usta ellerin işi,"¹² diyerek sandalet içinde kızın ayaklarının güzelliği övülmüştür. Ayakkabı, Rabbi Akiva'nın oğluna özel talimat verecek kadar önemli kabul edilmiş; Yeşu yalınayak olmamalıdır. Çünkü ayakkabılar duygusallığın, konforun, lüksün ve zevkin işaretleridir. Aynı zamanda ayakkabılar ihtiyata, temkinli olmaya da işaretlerdir. Talmud¹³ şunları söylüyor: "Bu arada, siyah ayakkabılar giyen ve giysilerinin köşelerinde mavi bir iplik bulundurmayan bir adamın görüntüsü kendine ulaştı ve adama sordu: "Neden ayakkabılarının saçakları yok ve neden siyah ayakkabılar giyiyorsun? Neden bir Yahudi geleneğinden kendini uzak tutuyorsun?" O şöyle yanıtladı: "Ben bir gardiyanım. Aralarında sürekli hareket ettiğim insanlar arasında Yahudi olmayan kişiler olabilir. Keza onlar da bana karşı olabilir."

Yahudi Yasası (Shulchan Aruch) gereği olarak, ayakkabı giyerken ilk önce sağ ayakkabıdan giymeye başlanır. Ayakkabının bağcıkları bağlanırken ise sol ayakkabıdan başlanır. Ayakkabı çıkarılırken ise önce sol ayakkabı çıkarılır. Bu gelenek sağın soldan daha önemli olduğu inancına dayanmaktadır. Bu nedenle, sol ayakkabı giyili iken sağ ayak ayakkabısız olmamalıdır. Sol kol üzerine tefilin bağlandığı için ayakkabılar soldan bağlanmalıdır. Bazı posekler¹⁴ burada ilkin sağ ayakkabının çözülmesine ihtiyaç

¹² Tevrat, Ezg.,ezg.,7/1.

¹³ Babylonian Talmud, Ta'anit 22a.

¹⁴Posek, İbranice: posek, çoğ. Poskim, Yahudi hukukunda karar verici anlamına gelen bir terimdir. Kendisinden önceki makamlar yetersiz olduğunda Halakha'ya yardımcı olur. Halakhada örneği olmayan durumda posek devreye girer, son karara bağlar.

olmadığı şeklinde karar vermişler.¹⁵ Diğer bazı posekler de bununla birlikte sağ ayakkabının ilkin bağları çözülmeli ondan sonra sol ayakkabının bağları çözülmelidir. Daha sonra da sol ayakkabı önce çıkarılmalı, en sonra da sağ ayakkabı çıkarılmalıdır.¹⁶ Evde cenaze bulunduğu ilk işareti ölenin ayakkabıları dış kapıya bırakılır. Gömülme işi bitene kadar evin kapısı kapanmaz. Evdeki tüm aynalar bezle kapatılır veya ters çevrilir. Cenazenin gömülmesinden sonra taziye için gelenlere ikramda bulunulmaz, ayakkabıları çevrilmez, kadınların da başörtüleri alınmaz. Ölü evini ziyaretten gelenler doğruca kendi evlerine gitmezler. Başka bir yere daha uğrarlar. Japonya’da birinin evine davet edildiğinde ayaklarına dikkat etmeyi unutma! Ev sahibinin evine onur ve saygı gösterdiğinin bir işareti olarak ayakkabılarını kapının girişinde bırakmalısın.¹⁷

Ayakkabılarını Çıkarması Bağlamında Musa

Moşe veya Musa hem Kur’an hem de Yeni Ahid’de önemli bir figürdür. Musanın dini kitapları ve onun halkı doğrudan Hıristiyan ve İslamla yazınsal, teolojik ve doğrudan tarihsel ilgiye sahiptir.

Musa’ya hatta Tanrı dostu İbrahim’e Kur’an’da Eski Ahid’de olduğundan daha fazla yer verilmiştir. Yeni Ahid’de Musa’nın sembol ve figürü İbrahiminkinden daha ağırdır. Musa’nın ismi Kur’an’da 34 sürede Yeni Ahid’in de oniki kitabında geçmektedir. Musa hadislerde ve kilise babalarında efsanevi bir malzemeye sahip popüler bir konudur.

H.P.Smith, Bell, Torrey ve son zamanlarda da Oberman ile Jeffery Kur’an’a ait materyalleri, onların Yahudilik ve Hıristiyanlıkla ilişkisinin önemi üzerinde durmuşlar ve kaynakların eleştirisel incelemesinde bu ilişkileri göz önünde tutmuşlardır.¹⁸

Kutsal Kitapta geçen diğer tüm figürlerinden daha fazla Musa, yaşamı, eylemleri, düşünceleri, hatta ölümü ile birçok esere ilham kaynağı olmuştur. Kutsal Kitapta Tevrat’ın (İlk beş kitap) dışındaki diğer kitaplarda da Yeşu, Gideon, İlyas ve Elişa gibi diğer şahıslarca taklit edilen bir prototip olarak yer verilmiştir. Helenistik pagan literatürü de Musa’ya atıfta bulunur. Musa’nın yaşamındaki belirli durumları araştırmaya kendini adanmış Midraş ve Aggada çalışmaları da vardır. Bu Midraş ve Aggada çalışmaları arasında öne çıkanları hiç şüphesiz Musa’nın Tevrat’ı almak için cennete tırmanmasını sağlayan olayları dramatik ve ayrıntılı biçimde veren bağımsız metinlerdir. Mesela Gedullat Moshe cennet cehennem gibi gökyüzünde olanları resmeden ortak bir çalışmadır.¹⁹ Musa Sina’da tırmanışa geçtiğinde cennetin bütün görüntülerinin bir prizma aracılığıyla ona sağlandığı gökkuşağından bir palto giydirildi. Diğer bir gelenekte onun kutsal ruh içinde ona giydirilen bir şey olduğunu açıklar.

¹⁵ Tiferes Adam 3/1; Az Nidbaru 5/26; Piskeiy Teshuvos 2/7.

¹⁶ Miasef Lechol Hamachanos 2/16; Beir Moshe 2/3.

¹⁷Erol Albayrak, Erciş’te Eski Türk İnançlarının İzleri, basılmamış YLT, Niğde, 2006, s.61,87.

¹⁸ C. Umhau Wolf, “Moses in Christian and Islamic Tradition”, Journal of Bible and Religion, C. 27, No. 2, s.102

¹⁹ Rimon Kasher, “The Mythological Figure Of Moses In Light Of Some Unpublished Midrashic Fragments”, 1997, The Jewish Quarterly Review, C. 88, No. 1/2 (Temmuz-Ekim, 1997), s. 19-42

Gedullat Moshe'de kısaca o ateşe çevrildi derken bir başka açıklamada onun bir bulut içinde Sina dağının zirvesine oturduğu ifade edilir.²⁰

Musa'nın hayatında sembollerin yeri büyüktür. Sembol anlatımı, teşbihi bir anlatım olduğundan iç içe birçok anlam katmanı barındırır. Musa suyla gelendir. Öyleyse, öncelikli sembol su olmalı; su hayattır. Hayat ilimdir, akıldır, Musa'dır. Onun için bir diğer sembol de ateştir. Daha küçükken ateşi kucaklayan Musa için ateş enerji, Firavuna karşı ve Samiri'nin alternatif tanrısı danasına karşı yakıp bitirici yakittir.

Ateş ve su, âsa, beyaz el ve ayakkabı Musa'nın sembolleridir. Ayakkabı da Musa için önemli bir semboldür. Musa'ya üç aşamalı yaşamının üçüncü aşamasında Tanrı tarafından ayakkabısını çıkarması emredilir. Bu ne anlama gelmektedir? Tasavvuf erbabı, bu hususta şu izahı yapar: Rüyada bir pabuç görüldüğünde bu, zevce, hanım ve çocuk ile yorumlanır. Buna göre Allah'ın, "Pabuçlarını çıkar" ifadesi, onun gönlünün hanımına ve çocuğuna iltifat etmemesine, kalbinin onların işine takılıp kalmaması gerektiğine bir işarettir. Pabuçların çıkarılmasından maksad, dünyaya ve ahirete iltifatı terketmektir. Buna göre Allah, Musa'ya sanki "Kalbinin tamamıyla marifetullahı gark olmasını, gönlünün Allah'dan başkasına iltifat etmemesini..." emretmiş olur. Yani, "Sen, marifet deryasına ulaş, mahlûkata iltifat etme" demektir. Sen dünyaya meyiletme, dünyayı arkana bırak, ben seni mucizelerimle desteklerim, seni ihya ederim.

Musa 120 yıl yaşamıştı. Musa'nın bu 120 yıllık yaşamını üç aşamaya ayırabiliriz. Yaşamının ilk kırk yılını Firavun'un sarayında, ikinci kırk yılını sürgün olarak Arap çöllerinde ve yaşamının son kırk yılını da Tanrı'nın halkı İsrail Oğullarına lider olarak geçirdi. Yanan çalı ve ayakkabılarını çıkarma olayı Musa'nın üç aşamalı yaşamının ikinci aşamasının son bölümünde gerçekleşti. Kırk yaşına geldiğinde Musa daha küçücük bir çocuk iken Firavunun kızı tarafından evlatlık edinildiğinin ve kendisinin aslında bir İsraili olarak doğduğunun farkına vardı. Bu farkına varma hali onun gerçek halkının nasıl olduğuna ve İsrail Oğullarına Mısırlıların nasıl davrandığına daha yakından bakmasına neden oldu.

Musa'nın Hayatının Safhaları:

Birinci Safha Çocukluğu Ve Gençliği

Rivayete göre İsrail Oğulları, İbrahim'in soyundan geleceği söylenen bir kurtarıcı bekleyişi ile yıllarca avundular. Bu kurtarıcı Firavun'un zulmüne son verecek ve zalimler, onun eliyle mahvolup gidecekti. Bundan güç ve cesaret alıyorlar, yapılan zulüm ve işkencelere göğüs geriyorlardı. Bu, onların hayat mücadelesinde en kuvvetli destekleri idi. Bunu kimsenin duymasını istemiyorlar ve hele yabancılara asla aktarmıyorlardı. Ama her nasılsa Firavun'un adamları bunu haber almışlardı. İsrail Oğullarından dünyaya gelecek her çocuğun öldürülmesine karar verildi.²¹

²⁰ Geoffrey W. Dennis, *The Encyclopedia of Jewish Myth, Magic and Mysticism*, USA, 2007, s. 175: Zohar II:99a, Yoma 4a, BHM 1:58.

²¹ Aydemir, Abdullah, "Hz. Mûsâ (Çocukluk ve Gençlik Çağı) I", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1986, sayı: 3, s. 69.

Bu sırada Musa doğar. Ailesi ilk önce onu saklamaya karar verir, fakat birkaç ay sonra, yakında yakalanacaklarını anlarlar. Annesi, oğlunu kurtarmak için onu su geçirmeyen bir sepete koyup Nil nehrine bırakır. Rivayetlere göre Firavun ile Asiy'e'nin çocukları olmamıştı. Saray bu sayede bir çocuğa kavuşur ve şenlenir, Tanrı Musa'yı saraya aldırarak saltanatlarını yıkacak can düşmanlarını Firavun ve ailesine elleriyle büyüttü. Ayette ifade edildiği Firavun ve adamları ileride olacak "işin farkında değillerdi"²²

Musa'nın bu hikayesi Çıkış'ta şöyle geçmektedir: "Firavun'un kızı, çocuğu evlat edindi. "Onu sudan çıkardım" diyerek adını Musa koydu."²³ (Musa'nın soyu) Yakup oğullarından, Levi soyundandır. Mısır'a ilk gelen İsrail oğullarından idi Levi'nin oğulları; (Onlar) Gerşon, Kehat ve Merari idiler.²⁴ Yusuf'un Mısır'da yönetici olması ile beraber; babası ve kardeşlerini Mısır'a davet etmiş ve böylece Yakup ve oğulları Mısır ile "Kenan" arasında bulunan Gerşon adlı bölgede iskân olmuşlardı." Gerşon, Kehat, Merari. "Gerşon'un oğulları boylarına göre şunlardır: Livni, Şimi." "Kehat'ın oğulları: Amram, Yishar, Hevron, Uzziel." "Merari'nin oğulları: Mahli, Muşi. Levi boyları bunlardır." "Amram halası Yokebed'le evlendi. Yokebed ona Harun'la Musa'yı doğurdu. Amram yüz otuz yedi yıl yaşadı."²⁵

Bu arada, Çıkış olayıyla eşleştirilen firavunlar Seti ve Ramses'tir. Döneminde en fazla yapı inşa ettiren firavun II. Ramses'tir. Tora da Yahudiler'in Piton ve Ramses şehirlerini inşa ettiklerini belirtir.²⁶ Ramses'ten sonra Mısır'da 10 sene kaotik dönem yaşanmıştır. Ramses'ten sonra başa geçen firavunun adı Merenptah idi ve M.Ö. 13. yüzyılın sonundan 12. Yüzyılın başına kadar Mısır'ın başındaydı.

İlginç olan, onun zamanından, günümüzde 'İsrail Stele' denilen bir tabletin bulunmuş olmasıdır. Bu tablette, Firavun Merenptah'ın Kenan, Sina/İsrail bölgesindeki kampanyalarından bölümler vardır. Bu da 'İsrail' in Tora'dan başka bir kaynaktan görüldüğü ilk yerdir. 3,200 yıllık bir buluntudan söz edilir. Bu da, Yahudi tarihinde Mısır'dan Çıkış'tan sonraki bir döneme rast gelmektedir. Tablette " İsrail bir dul. Artık tohumları yok. Yahudi insanları sildik, artık onlar yok" yazılıdır. Bu şu anlama geliyor: Mısırlılar, tarihsel olayları belgelerken yalan söylemişler. 3,200 yıl sonra da Yahudiler burada, hala hayattadırlar. Mısırlılar, Yahudileri yok edememişlerdir. Tarihin bu döneminde, Yahudilerin Kutsal topraklara girdiği zaman, başka ülkelerin belgelerinde İsrail adının geçtiği hakkında arkeolojik açıdan önemli kanıtlar var.

Bu safhada Musa'nın elinden çıkan kazadan söz edilir. Sarayda büyük bir dikkat ve titizlikle büyütülen Musa kral ailesine mensup olmanın serbestliği içinde arada bir çarşı pazarı gezer ve etrafa göz gezdirirdi. Kimliğini bilenler ona müstesna bir saygı duyarlardı. Bu saygı benzerlerinde olduğu gibi zoraki değil, içten ve gönüldendi.

²² Kur'an, 28/Kasas süresi, 9.

²³ Tevrat; Çıkış, 2/10.

²⁴ Tevrat; Çıkış, 47 / 8,11.

²⁵ Tevrat; Çıkış, 6/16-20.

²⁶ Tevrat; Çıkış, 47 / 11.

Allah'ın lutfu idi. Yüzünde her zaman bir güzellik ve nur, hareketlerinde daimi bir asalet dikkati çekiyordu.

Böyle bir gezinti esnasında beklenmedik bir şey oldu: Musa, halkın habersiz olduğu bir sırada şehre girdi. Burada iki kişinin birbirleriyle kavga ettiklerini gördü. Bunların biri kendi taraftarlarından, diğeri düşmanlardandı. Kendi taraftarı olan kavgacı düşmana karşı ondan yardım diledi. Musa düşmana bir yumruk vurup öldürdü"²⁷ Musa'nın o kişiyi öldürmeye hiç de niyeti yoktu. O, devamlı serkeş davranan Kıptilere mensup, bu kişiyi korkutmayı ve kavgayı ayırmayı planlamıştı. Bir yumrukta ölüvereceğini bilemezdi.

İkinci Safha: Sürgün Dönemi

Musa korku içinde olup bitenlerden haberdar olmak amacıyla şehrin içinde dolaşmaya başladı. Bir şahıs Firavununun sarayına vararak, İsrail Oğullarından birinin bir Mısırlıyı öldürdüğünü haber verdi. Firavunun çevresindekiler: Kimliği ne olursa olsun bu İsraili halkımıza tecavüz ederek bizi alçalttı; onların bu tür davranışlarına izin vermeyelim" dediler. Firavun: "Katili arayıp bulunuz; onun Mısırlıyı öldürdüğünü kimse görmüş mü? Delil ve tanık olmadan hüküm vermemiz doğru değildir" dedi ve yakalama emrini verdi. Araştırmalar derhal başladı. Araştırmalar sürerken Musa sabahın erken saatinde yardım edeyim derken elini kana buladığı İsrailinin bu sefer başka bir Mısırlı (kıpti) ile dövüşmekte olduğunu gördü. İsraili Musa'dan yine yardım istedi. O zaten dün olup bitenlerden pişmandı. Fakat bu manzara karşısında öfke ile ona: "Sen belli ki azgının tekisin!" dedi. Yine de İsrailiye yardım için ileri atılınca, Musa'nın kendini öldüreceğini sanarak: «Musa! Dün birini öldürdüğün gibi, beni de mi öldüreceksin. Sen yeryüzünde ara bulan, barıştıran değil de yaman bir zorba mı olmak istiyorsun? dedi." Kavga edenler ayrıldılar. Kıpti İsrailinin; "dün bir cana kıydığın gibi, bugün de beni mi öldürmek istiyorsun" dediğini gidip kavmine haber verdi. Firavun hemen cellâtlarını çağırtdı. Musa, büyükçe bir caddeyi takip ederek gidiyordu. Firavunun adamları onu bulacaklarından emin idiler. Bu sırada Musa'nın taraftarlarından biri kestirme yoldan giderek şehrin uzak bir köşesinden çıkageldi ve Musa'yı arayanlar yetişmeden önce Firavunun adamlarının niyetini ve öldürüleceğini duyurdu. Yüce Allah bunu şöyle dile getirmekte: "Şehrin en ücra tarafından bir adam koşarak geldi. "Musa şehrin uluları seni öldürmek için toplandılar; birbirleriyle müşavere ediyorlar; hemen çık git! Ben senin iyiliğini isteyenlerdenim" dedi. Musa korku ve telaş içinde çıkıp gitti ve: Ya Rab! Beni bu zalimlerin elinden kurtar diyerek Allah'a yalvardı. Medyen tarafına yönelince: "Umuyorum ki, Rabbim beni doğru yola iletir, dedi."²⁸ Musa azıksız, pabuçsuz, parasız ve binitisiz korku içinde nereye gideceğini, ne yapacağını bilmeden yola düştü. Rabbin yardımıyla Medyen'e ulaştı ve bir kuyu başında koyun sürülerini sulamak için uğraşan oldukça büyük bir kalabalıkla karşılaştı. Kalabalığın biraz ötesinde ki kadınlar, sürüleriyle kuyu başının tenhalaşmasını bekliyorlardı. Belli ki bunlar kalabalık sebebiyle kuyuya yaklaşamıyorlardı. Musa onlara: Nedir bu haliniz? Niçin bekliyorsunuz? diye sordu. Onlar: Çobanlar koyunlarını

²⁷ Kur'an, 28/Kasas 'Süresi, 14-15.

²⁸ Kur'an, 28/Kasas/20-22.

sulayıp çekilmedikçe biz sürümüzü sulayamıyoruz. Babamız yaşlıdır bu sebeple iş bize düşüyor dediler. Musa onların bu haline acıdı ve varıp kuyunun ağzındaki iri taşı kaldırdı. Halbuki Medyenliler güç birliği yaptıkları zaman bile bu taşı zor kaldırıyorlardı. Sonra kovayı alarak kuyudan su çekti. Kızlar da koyunlarını çabucak sulayıp evlerine döndüler. Kızlar daha önce, koyunları için ancak havuzda kalan suyu kullanırlardı. Bu iş bitince Musa bir ağacın gölgesine çekilerek: «Ya Rab! Bana göndereceğin her hayra, her nimete muhtacım!» dedi. Erkenden babalarını yanına dönen kızlar gördüklerini ve olup bitenleri anlattılar. Bu genç yabancıyı merak eden Şuayb kızlarından birini Musa'ya gönderdi. Şuayb'ın kızlarından biri babasına Musa'yı sürüye çoban tutmayı önerdi ve onun güçlü ve emniyetli olduğunu söyledi. Babası, kuyunun ağzındaki taşı tek başına kaldırmış olmasından dolayı Musa'nın güçlü olduğunu anlamıştı. Ama kızının emniyetli sözüne bir anlam verememişti. Kızına dönüp sordu: Onun emniyetli olduğunu nereden biliyorsun? Kız: Beraber yürüdüğümüz sırada onun önünden gidiyordum. Bana kötülük yapmamak için arkasından yürümemi istedi, dedi. Bir rivayete göre yolda rüzgar kızın elbisesini savurmuş ve Musa kızın açılan yerlerini görmüştü. Bunun üzerine kıza "Arkamdan gel! Eğer yanılırsam, yolu tarif edersin" dedi.²⁹

Üçüncü Safha: Kutsal Vadi Tuva ve Peygamberlik Safhası:

Mısır'a gitmek üzere yola çıkan Musa, Sina çölünde ilerlerken Tur dağına geldiğinde, vadide mola vermek ister. "Sonunda Musa süreyi doldurup ailesiyle yola çıkınca, Tur tarafından bir ateş gördü. Ailesine: Siz (burada) bekleyin; ben bir ateş gördüm, belki oradan size bir haber yahut ısınmanız için bir ateş parçası getiririm, dedi."³⁰ Musa'nın Medyen'den Mısır'a doğru yol alırken; Tur dağı eteklerine geldiklerinde hava kararmış ve çöl iklimi neticesi hava soğumuş ısınma ve yemek ihtiyacı doğmuştu. "..ben bir ateş gördüm, belki oradan size bir haber yahut ısınmanız için bir ateş parçası getiririm, dedi."³¹ "Belki ondan size bir meşale getiririm veya ateşin yanında bir rehber bulurum, demişti."³²

"Gerçekten ben bir ateş gördüm. Size oradan bir haber getireceğim yahut bir ateş parçası getireceğim, umarım ki ısınırsınız! "Musa'nın ateşi görüp ona yönelmesinde, fiziki bir ihtiyaç olan ısınma ve aş gibi ihtiyaçlarını karşılamanın yanı sıra Mısır'daki kralın ölümünden sonraki durumdan bir haber almak ya da Allah'ın, sezgisel olarak onunla konuşacağına dair bir hisle ateşin olduğu tarafa yönlendiği gözükmektedir. Musa'nın peygamber olarak görevlendirileceği bu konuşmaya, ailesi karıştırılmamıştır. Bunun benzeri bir olay daha sonra Musa ile Âlim kul arasındaki karşılaşmada da geçmektedir. "Oraya vardığında kendisine (tarafımızdan): Ey Musa! diye seslenildi:"³³ "...Ateşin bulunduğu yerdeki ve çevresindekiler mübarek kılınmıştır!"³⁴ "Ona Tur'un

²⁹ İbn Kesir, el-Bidaye, 1,224. Bu haber tümüyle israiliyattır (İbn Kesir, Tefsir, IV, 510).

³⁰ Kur'an, 28/Kasas/23-29.

³¹ Kur'an, 28/Kasas/29.

³² Kur'an, 20/TaHa/10.

³³ Kur'an, 20/TaHa/11.

³⁴ Kur'an, 27/Neml/8.

sağ tarafından seslendik ve onu, fısıldaşan kimse kadar bize yaklaştırdık."³⁵ "Oraya gelince, o mübarek yerdeki vâdinin sağ kıyısından, ağaç tarafından kendisine şöyle seslenildi:"³⁶ "...Hemen pabuçlarını çıkar! Çünkü sen kutsal vâdi Tuvâ'dasın!"³⁷

Ateşin bulunduğu yer ve çevresi Musa'nın adımını attığı andan itibaren kutsal kılınmaktadır."Ateşin bulunduğu yerdeki ve çevresindekiler mübarek kılınmıştır!" Nitekim bu kutsal kılınış daha sonra da devam etmiş; Hz. Musa'ya "On emir" burada bulunan Tur dağında verilmiştir. Allah, İsrail oğullarından burada söz almıştır. "Tur'a andolsun ki,"³⁸ "Musa tayin ettiğimiz vakitte (Tur'a) gelip de Rabbi onunla konuşunca "Rabbim! Bana (kendini) göster; seni göreyim!" dedi."³⁹ "Nasihat ve her şeyin açıklamasına dair ne varsa hepsini Musa için levhalarda yazdık. (Ve dedik ki): Bunları kuvvetle tut, kavmine de onun en güzelini almalarını emret."⁴⁰ "Hatırlayın ki, Tur dağının altında sizden söz almış: Size verdiklerimizi kuvvetlice tutun, söylenenleri anlayın, demiştik."⁴¹

Evet, Musa'ya ayakkabılarını çıkarması emrediliyor. Vahiy ile buluşunca eski dinini bırakması ve artık sadece Allah'ın vahyine odaklanması gereken bir insana yeni bir diriliş muştusudur bu emir.⁴² Aynen Peygamberimiz de olduğu gibi: "O, seni yetim bulup barındırmadı mı? Şaşırmış bulup da yol göstermedi mi? Seni fakir bulup zengin etmedi mi?"⁴³ buyurur. Peygamberimiz yetim olmaktan çıktı, Allah'ın himayesine girdi, şaşırmışken, yolunu kaybetmişken vahiy ile doğru yola girdi. Musa da şaşkın, endişeli, çaresiz... Rab ona ayakkabılarını çıkar derken onun nezdinde ve Onun bizzat kendisinde, hakkı batıldan ayırmış, onu çaresizlikten kurtarmış himayesine almıştır. "Doğru yolu bulasınız diye Musa'ya Kitab'ı ve hak ile batılı ayıran hükümleri verdik." ⁴⁴

Kutsal kılınan yerin sağ tarafından yani "vadinin sağ kıyısından" Musa'ya seslenilmektedir. Kutsal kılınan bu mekânın, yeşillikler ile bezenmiş tarafı, "bereketli" yanı olarak yorumlanır. Çünkü yön izafidir, sabit bir noktaya göre verilmelidir. "Biz de ayrı ayrı mucizeler olarak onların üzerine tufan, çekirge, haşere, kurbağalar ve kan gönderdik; yine de büyüklük tasladılar ve günahkâr bir kavim oldular."⁴⁵ Bu dokuz mucizeden çoğu, Tevrat metinlerinde uzun uzadıya anlatılmaktadır. Ayet açıktır: "Andolsun biz, Musa'ya açık açık dokuz âyet verdik. Haydi İsrail oğullarına sor."⁴⁶ Kur'an'da Musa kıssası anlatılırken asa, beyaz el, tufan, çekirge, haşere, kurbağa, kan, denizin yarılması, taştan su fişkırmaya mucizeleri sıralanır.

³⁵ Kur'an, 19/Meryem/52.

³⁶ Kur'an,28/Kasas/30.

³⁷ Kur'an,20/TaHa/12.

³⁸ Kur'an, 52/Tur/1.

³⁹ Kur'an, 7/Araf/143.

⁴⁰ Kur'an, 7/Araf/143.

⁴¹ Kur'an,2/Bakara/93.

⁴² <http://islamvehayat.com/m/makale.php?id=1364>.

⁴³ Kur'an, 93/Duha/6,7,8..

⁴⁴ Kur'an, 2/Bakara 53.

⁴⁵ Kur'an, 7/Araf/132-133.

⁴⁶ Kur'an, 17/Isra/101.

Kur'an'da Musa ile ilgili geçen ayetleri şöylece özetleyebiliriz:⁴⁷ Firavun'un Musa'yı ya dinimizi (hayat tarzımızı) değiştirecek veya fesad çıkaracak (asayışı bozar) ithamıyla öldürmek istemesi kıssası,⁴⁸ Musa'nın inek kesmesi,⁴⁹ İcl hâdisesi,⁵⁰ Asasıyla taştan su çıkarması mu'cizesi,⁵¹ Şecere-i Musa,⁵² Musa'nın Tanrı ile konuşması,⁵³ Musa'nın deniz mucizesi,⁵⁴ Fir'avunun sarayında büyümesi,⁵⁵ Musanın beyaz el ve değneğin yılan olması mucizeleri,⁵⁶ Musa'nın Tanrı'yı görmek istemesi,⁵⁷ Tanrının emriyle şehirde

⁴⁷ İttihad Yayıncılık, İslam Prensipleri Ansiklopedisi, İstanbul, 2006., s.1434.

⁴⁸ Kur'an, 40/Mümin, 62: İşte herşeyin yaratıcısı olan Rabbiniz Allah budur. O'ndan başka tanrı yoktur. Nasıl aldatılıp döndürülürsünüz?

⁴⁹ Kur'an, 2/Bakara, 62: Musa milletine: "Allah muhakkak bir sığır boğazlamanızı buyuruyor" demişti; "Bizi alaya mı alıyorsun?" dediklerinde de: "Cahillerden olmaktan Allah'a sığınırım" dedi.

⁵⁰ Kur'an, 2/Bakara, 51,54: Musa'ya kırk gece vade vermiştik. Sonra onun arkasından, kendinize yazık ederek, buzağıyı tanrı edinmiştiniz. Musa milletine "Ey milletim! Buzağıyı tanrı olarak benimsemekle kendinize yazık ettiniz. Yaratana tevbe edin ve nefislerinizi öldürün, bu Yaratana katında sizin için hayırlı olur; O daima tevbeleri kabul ve merhamet eden olduğu için tevbenizi kabul eder" demişti.

⁵¹ Kur'an, 2/Bakara, 60: Musa, milleti için su aramıştı; "Asanla taş vurun" dedik; ondan on iki pınar fışkırdı, herkes içeceği yeri bildi. Allah'ın rızkından yiyin, için, yalnız yeryüzünde bozgunculuk yaparak karışıklık çıkarmayın. 7/160: Biz İsrailoğullarını oymaklar halinde on iki topluluğa ayırdık. Milleti Musa'dan su isteyince ona: "Asanla taş vurun" diye bildirdik; ondan on iki pınar fışkırdı. Herkes içeceği yeri öğrendi. Bulutla üzerlerine gölge yaptık, onlara kudret helvası ve bildircin indirdik, "Size verdiğimiz rızıkların temiz olanlarından yiyin" dedik. Onlar, karşı gelmekle, Bize değil kendilerine zulmediyorlardı.

⁵² Kur'an, 20/Taha,9,11: Musa'nın başından geçen olay sana geldi mi? Musa ateşin yanına gelince: "Ey Musa!" diye seslendi: 27/Neml, 828/Kasas, 29, 30.

⁵³ Kur'an, 4/Nisa,164,165: Peygamberlerden sonra, insanların Allah'a karşı bir hüccetleri olmaması için, gönderilen müjdeci ve uyarıcı peygamberlerden bir kısmını daha önce sana anlatmış, bir kısmını da anlatmamıştık. Allah, Musa'ya hitap etmişti. Allah güçlüdür, Hakim'dir. 7/Araf,143: Musa, tayin ettiğimiz vakitte gelip Rabbi onunla konuşunca, Musa: "Rabbim! Bana Kendini göster, Sana bakayım" dedi. Allah: "Sen Beni göremezsin ama dağa bak, eğer o yerinde kalırsa sen de Beni göreceksin" buyurdu. Rabbi dağa tecelli edince onu yerle bir etti ve Musa da baygın düştü; ayılınca: "Yarabbi, münezzehsin, Sana tevbe ettim, ben inananların ilkiyim" dedi. 19/Meryem,52: Ona Tur'un sağ yanından seslenmiş ve konuşmak için onu yaklaştırmıştık.

⁵⁴ Kur'an, 2/Bakara, 50: Denizi yarıp sizi kurtarmış ve gözlerinizin önünde Firavun ailesini batırmıştık.

⁵⁵ Kur'an, 20/Taha, 38, 39, 40: Allah: "Ey Musa! İstedığın sana verildi" dedi, "Zaten sana başka bir defa da iyilikte bulunmuş ve annene vahyedilmesi gerekeni vahyetmiştik: Musa'yı bir sandığa koy da suya bırak; su onu kıyıya atar, Bana da, ona da düşman olan biri onu alır. Ey Musa! Gözümün önünde yetişesin diye seni sevimli kıldım." Kızkardeşin Firavun'un sarayına giderek: "Ona bakacak birini size göstereyim mi?" diyordu. Böylece, annen üzülmeyin, sevinin diye, seni ona iade etmiştik. Sen bir cana kıymıştın, seni üzüntüden kurtarmış ve seni birçok musibetlerle denemiştik. Bunun için, Medyen halkı arasında yıllarca kalmıştın. Sonra, ey Musa, peygamberlik görevini yüklenecek

⁵⁶ Kur'an, 7/Araf, 107-108: Musa, asasını yere atar atmaz apaçık bir yılan (ejderha) oluverdi; elini çıkardı, bakanlar bembeyaz olduğunu gördüler.

⁵⁷ Kur'an,7/Araf,142, 143: Musa'ya otuz gece vade verip sonra buna on gece daha kattık; böylece Rabbinin tayin ettiği müddet kırk geceye tamamlandı. Musa, kardeşi Harun'a, "Milletim içinde benim yerime geç, onları ıslah et, bozguncuların yoluna gitme" dedi. 7/143. Musa, tayin ettiğimiz vakitte gelip Rabbi onunla konuşunca, Musa: "Rabbim! Bana Kendini göster, Sana bakayım" dedi. Allah: "Sen Beni göremezsin ama dağa bak, eğer o yerinde kalırsa sen de Beni göreceksin" buyurdu. Rabbi dağa tecelli edince onu yerle bir etti ve Musa da baygın düştü; ayılınca: "Yarabbi, münezzehsin, Sana tevbe ettim, ben inananların ilkiyim" dedi.

Musanın evler kurması,⁵⁸ Musa'ya Allah'tan dokuz delilin gelmesi⁵⁹ ve Musa'nın samimiyeti⁶⁰ olarak özetlenebilir.

Tevrat Musa'ya verilen mucizeleri on olarak sıralar. Daha doğrusu bunlar mucizeden ziyade belalar olarak sayılır: Nehrin kana dönüşü, kurbağa, bit, at sinekleri, hayvanların telefî, çıbanlar, dolu, çekirge, karanlık, ilk doğanların ölümü belaları.

Kuran'a Göre: Ey Musa Ayakkabılarını Çıkar!

«Musa ateşe varınca, «Ey Musa! diye seslenildi: Şüphesiz ki ben senin Rabbinim; ayakkabılarını çıkar, çünkü sen gerçekten kutsal vadi Tûvâ'da bulunuyorsun.»⁶¹ İlâhî vahiy Tûvâ vadisinde surete yönelip tecelli edince, vahye refakat eden sayısı belirsiz melekler bu vadiyi doldurmuş bulunuyordu. Özellikle ilâhî buyruğu yerine getirmekle görevli olup işleri yöneten «Müdebbirat» adlı melekler, vadiyi bereketlendirmişlerdi. O halde kutsallığa, feyiz ve berekete nail olan vadi topraklarında, ilâhî vahyin tecellisi karşısında ayakkabıları çıkarmak edeptendi. Ayakkabıyı çıkardıktan sonra beden toprakla temas kurup oradaki ilâhî feyiz ve akımı kalbe ve kafaya iletme imkânına daha çok erişsin. Bu kutsal vadide peygamberlik görevi Musa'ya verildi. Bütün vücudu gelen sese kulak oldu. Dikkati tek noktada toplandı. Gelen ses kulaktan kalbe intikal edip ruhu sardı. O nedenledir ki, kutsal Kabe'de yalınayak bir vaziyette tavaf yapılır.⁶² Şüphesiz ki ben, Allahım, Benden başka hiçbir ilah yoktur. O halde bana ibadet et. Beni anmak için namaz kıl. Ne var ki, bazı müfessirler *tuvan* (ya da *tuvâ*) sözcüğünün “kutlu kılınan vadi”nin ismi olduğunu söylemişlerdir. Oysa Zemahşerî, “iki kere yapılan” anlamındaki *tuvan* yahut *tivan* tabirinden yola çıkarak, sözcüğü “iki kere” anlamına yormuştur; yani, “iki kere kutsanmış” yahut “iki kere kutlu kılınmış” anlaşıldığı kadarıyla, ilki Allah'ın sesinin işitilmesinden, ikincisi de Hz. Musa'ya peygamberlik görevi verilmesinden ötürü. O zaman ayete Muhammed Esed'in verdiği anlam üzere bakabiliriz: "Benim, Ben! Senin Rabbin! Öyleyse artık pabuçlarını çıkar! Ve bil ki, sen iki kez kutlu kılınmış vadidesin." ⁶³

İbnu Mes'ud anlatıyor: "Resülullah buyurdu: "Musa'nın Allah ile konuştuğu gün, üzerinde yünden bir şalvar, yünden bir cübbe, yünden bir kisâ, yünden küçük bir serpuş vardı. Ayağında da ölü eşek derisinden mamul bir ayakkabı vardı."⁶⁴ Tirmizinin Süneninde yer alan bu hadisi bizzat Tirmizi “garib” olarak nitelerken aynı hadisi

⁵⁸ 10/Yunus, 87:Musa ve kardeşine: "Mısır'da milletinize evler hazırlayın; evlerinizi namazgah edinin, namaz kılın" diye vahyettik, "İnananlara müjde et."

⁵⁹Kur'an,7/Araf,101: İşte o kentlerin haberlerini sana anlatıyoruz. And olsun ki onlara peygamberler belgeler getirdi; önceleri yalanladıklarından ötürü inanamadılar. Allah kafirlerin kalblerini böylece kapatıp mühürler.

⁶⁰ Kur'an,19/Meryem,51: Kitap'da Musa'ya dair anlattıklarımızı da an. O seçkin kılınmış bir insan, tarafımızdan gönderilmiş bir peygamberdi.

⁶¹Kur'an, 20/Taha. 20/12.

⁶² Celal Yıldırım, İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri, Anadolu Yayınları: 7/3794-3795.

⁶³ H.Karaman-M.Çağrıncı-İ.K.Dönmez-S.Gümüş; Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir, Ankara, 2007, DİByay., C.III, s.629.

⁶⁴ Tirmizî, Libâs 10, (1734).

Müstedrek sahibi Hakim tahric etmiş ve bu hadisin Buharinin şartına uygun olduğunu dolayısıyla sahih olduğunu ifade etmiştir.⁶⁵ Hz. Ali, Ebu Zer ve Eyyub el-Ensârî bunun sebebinin Musa'nın ayakkabılarının murdar eşek derisinden yapılma ayakkabılar olduğunu söylemişlerdir.⁶⁶ Hasan Basrî ve Mücahid ise bunun sebebinin, Allah'ın, Musa'nın ayaklarını mukaddes topraklara çıplak olarak basmasını istemesi olarak görmüşlerdir. Nitekim Kabe'ye girildiğinde de ayakkabılar çıkarılmaktadır. Taberi bu görüşü tercih etmiş ve delil olarak ayetin sonundaki "Çünkü sen, mukaddes vadi Tuvâ'dasın" kısmını göstermiştir. Bir kısım âlimler de bunun sebebi "Musa'nın Allah Teala'nın huzurunda bulunmuş olmasıdır." demişlerdir. Son ayette: "Beni anmak için namaz kıl" ifadesi geçmektedir. Bu ifadeyi bundan başka şekillerde izah edenler de vardır. O izahlarda da şöyle denmektedir: "Bu ifade "Sadece beni anmak için namaz kıl." Yahut "Beni namazın içinde anmak için namaz kıl." demektir. Taberi de bu görüşü tercih etmektedir. Veya "Namaz kıl. Çünkü ben onu Kur'an'da zikrettim." anlamına gelmektedir. Yahut "Namaz kıl ki ben de seni öveyim ve delilleri yâdettireyim." demektir. Veya "Namazı, beni anma vakitleri olan beş vakitte kıl." demektir. Yahut "Namazı unutursan hatırlayınca hemen kıl." demektir. Nitekim Resulullahdan şu Hadisi Şerif rivayet edilmektedir. Enes diyor ki: "Resulullah "Kim bir namazı unutursa onu hatırlayınca kılsın. Namazın bundan başka hiçbir keffareti yoktur" buyurdu ve "Beni anmak için namaz kıl" ayetini okudu.⁶⁷ Musa'dan pabuçlarını çıkarmasının sebebi olarak pabuçların yapıldığı malzemenin o kutsal topraklara uygun olmadığı gösterilmişse de, daha çok Musa'nın ayaklarının o kutsal mekâna doğrudan temas etmesinin ve bereketinden nasiplenmesinin istendiği yorumu da yapılmıştır.⁶⁸ İlâhî vahye muhatap olacak olan Musa'nın kendisini ruhen buna hazırlamasının amaçlandığı, dolayısıyla kendisine çeki düzen vermesi ve daha özel bir saygı göstermesi için uyarıldığı söylenebilir. İbn Atıyye de buna yakın bir yorum yapmaktadır.⁶⁹ İbadetten kaçınanların öne sürdükleri gerekçelerden biri de aslolan özdür, kabuk değil diyerek öze vurgu yaparken şekle itiraz etmekte varlığını imana bağlarken İslamsız İmanı öngörmektedir. Açık bir ifade ile İmanını İslamsızca ikmal edebilen temiz kalbli birey için İslamın gerekmediği savunulur. Halbuki iman ile İslâm arasında çift yönlü bir ilişki vardır. Özü koruyan kabuktur; imanı koruyan ibadettir. Ruh ve beden ikilemi içinde Ruh imansa ruh için mutlaka beden mesabesinde ibadete ihtiyaç vardır. Özü koruyan kabuk olduğu gibi, ibadet imanın muhafızıdır. Bu ikisi, birbirinin olmazsa olmazıdır. Taha sûresinin tek bir âyeti, bu öz-kabuk, mânâ-biçim, ruh-ritual, iman-ibadet denkleminin bir kez daha güçlü biçimde ortaya koyuyor. 'Ben bir ateş gördüm' diyerek ateşin olduğu vadiye yönelen Musa ateşe yaklaşınca, "Ey Musa, şüphesiz Ben, senin Rabbinim" hitabının hemen akabinde 'ilk emir' olarak "Ayakkabını çıkar!" deniyor. Akabinde gerekçesi sunulur "Çünkü sen mukaddes bir vadi olan Tuva'dasın, deniliyor."⁷⁰ Şekle dair bir

⁶⁵ El-Hakim, El- Müstedrek, II,379.

⁶⁶ İmam Suyuti, El Leali'l Masnua fi'l Ehadisi'l Mevdua, C.1, 163.

⁶⁷ Buhari, K. Mevabt cs-Salah, bab: 37 / Müslim, K. el-Mesacid, bab: 314, Hadis No: 684 Ebu Cafer Muhammed b. Cerir et-Taberi, Taberi Tefsiri, Hisar Yayınevi: 5/448-449.

⁶⁸ Taberî, XVI, 143-144

⁶⁹ Taberî, IV, 39;Diyanet Tefsiri, Kur'an Yolu:III/537.

⁷⁰ Kur'an, 20/Tâhâ, 11-12.

emir, Musa'nın âlemlerin Rabbinden ilk duyduğu... Bu ilk emirden sonra, Allah, bir ateş gördüğü vadide Musa'ya ateşin içinden seslenip vahiy nuruyla onu aydınlatırken, en başta bulunduğu yerin kutsiyetine saygının simgesi olarak, ayakkabılarını çıkarmasını emretmiştir. Bu mukaddese hürmetin bir nişanesi olarak "Ayakkabılarını çıkar!" emrine uyan Musa'dır. Musa, ubudiyet ve risaletin ilk şekil şartını yerine getirdiği için kendisine esas ve öz verilmiştir! Demek ki, İmandan önce İslam, özden önce kabuk, mana öncesi şekil, ruhtan önce beden, ihsandan önce İbadet şarttır. Şekle uyan, ibadetini yapan Musa'ya Yed-i Beyza ve Asa-yı Musa veriliyor.⁷¹

Bir başka açıklamaya göre ona pabuçlarını çıkartma emrinin verilmiş sebebi, yüce Allah ile münacatta bulunurken huşu ve tevazu içindir. Nitekim selef-i salihîn de Beytullah'ı tavaf ederken böyle yapmışlardır. Şöyle de açıklanmıştır: Bu o yeri ta'zim etmek için verilmiş bir emirdir. Nitekim Harem-i Şerefi ta'zim etmek için oraya ayakkabılarla girilmez. Said b. Cubeyr dedi ki: Ona, Kâbe'ye ayakkabısız girildiği gibi, sen de yere çıplak ayakla bas, denildi. Hükümdarların örfünde huzurlarına girildiği vakit ayakkabıların çıkartılması ve insanın son derece mütevazî görünmesi bilinen bir husustur. Sanki Musa'ya bu anlamda böyle bir emir verilmiş gibi görünüyor. İmam Malik de, Peygamber Hz. Muhammed'in bedenini barındıran Medine toprağına saygısından ötürü, Medine'de binek sırtına binmeyi kendisi için uygun görmezdi. Cahiliyye devrinde ismi Zalim b. Ma'bed iken Rasûlullah'ın bulunduğu Medine'ye hicret edince Rasûlullah kendisine "İsmin nedir?" diye sorması üzerine "Zalim" cevabını veren ve bunun üzerine. "Hayır sen Beşîr'sin" cevabını alan Rasûlullah'ın azatlı kölesinden rivayet olunmuştur: "Dedi ki: Ben Rasûlullah ile birlikte yürürken müşriklerin kabirleri üzerine uğradı da üç defa "Bunlar daha önce çok hayırlarla karşılaştılar da ondan yüz çevirdiler" buyurdu. Sonra müslümanların kabirlerine uğradı ve "Bunlar da çok hayırlara eriştiler" buyurdu. Sonra Rasûlullah'dan bir bakış onlara doğru bir süre devam etti. Bir de baktık ki ayağında ayakkabıları ile kabirler arasında gezinen bir adam karşımıza çıkıverdi. Bunun üzerine Rasûlullah ona "Ey, sibtdan yapılmış ayakkabı giyen kimse, yazık sana çabuk ayakkabılarını ayağından çıkarıp at" buyurdu. Adam Rasûlullahı tanıyınca hemen onları çıkarıp attı.⁷²

"Ayakkabılarını çıkar; çünkü sen, kutsal vadi olan Tuva'dasın." Musa'dan niçin pabuçlarını çıkarmasının istendiği açıklanırken bazı müfessirler pabuçların yapıldığı malzeme üzerinde durmuşlarsa da, daha çok ayaklarının o kutsal mekâna doğrudan temas etmesinin ve bereketinden nasiplenmesinin istendiği yorumu da yapılmıştır. Ayrıca ilâhî vahye muhatap olacak olan Musa'nın kendisini ruhen buna hazırlamasının amaçlandığı, dolayısıyla kendisine çeki düzen vermesi ve daha özel bir saygı göstermesi için uyarıldığı da söylenebilir. Ona ayakkabılarını çıkartma emri o bölgeye saygı nedeniyledir. Yahudiler ayakkabıyla ibadet etmemeye önem verirler. Musa'yı peygamberliğe hazırlamak amaçlı bir emir de olabileceği düşünülebilir. Neye uğradığını bilemeyip şaşkınlık geçiren Musa'yı böyle bir işle meşgul ederek rahatlatmak da istenmiş olabilir.⁷³

⁷¹ <http://www.karakalem.net/pfFormat.asp?article=3396>

⁷² Ebû Dâvûd, Cenâiz 74

⁷³ H.Karaman-M.Çağrıncı-İ.K.Dönmez-S.Gümüş; age.,s.629.

Belki de bu sebeple Yahudiler ayakkabıları ile namaz kılmazlar, dua etmezler. Fakat Peygamber bu şüpheyi şöyle söyleyerek ortadan kaldırmıştır: "Ayakkabılarıyla veya mestleriyle namaz kılmayan Yahudilerin aksine amel edin." Fakat bu, kişinin mutlaka ayakkabılarla namaz kılması gerektiği anlamına gelmez, sadece ayakkabılarla namaz kılmanın caiz olduğunu gösterir. Bu, Ebu Davud'un Amr ibn As'dan rivayet ettiği bir hadisle de desteklenmektedir. Bu hadiste Amr, Peygamber'i ayakkabılarla da, ayakkabısızken de namaz kılarken gördüğünü söyler. Ebu Said Hudri'den rivayet olunduğuna göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur. "Mescid'e gireceğiniz zaman ayakkabılarınızın altını kontrol edin. Şayet bir pislik varsa, onu toprağa sürerek temizleyin. Böylece namaz kılabilirsiniz." Ebu Hüreyre, Rasûlullah'ın şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "Ayakkabılarınız kirlendiğinde, toprak onların temizlenmesi için yeterlidir". Yine Ümmü Seleme'den rivayet olunduğuna göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Ayakkabınızın altı pisenmiş ise eğer, yolda yürürken temizlenir." Bunlar gibi birçok hadise dayanmak suretiyle Ebu Hanife, İmam Yusuf Evzai, İshak bin Rehavie gibi fıkıh alimleri "ayakkabının toprakla temizlenebileceği" görüşündedirler. İmam Şafii ve İmam Ahmet bin Hanbel'den yapılan nakillerde, onların görüşünün bu şekilde olduğunu ortaya koyar. Ancak İmam Şafii'nin meşhur görüşü, bunun tam tersinedir. Fakat yine de İmam Şafii'nin ayakkabının toprakla temizlenebileceği şeklindeki görüşü daha yaygındır. Bu konuda başka hadisler de vardır, fakat o günlerde camilerde, hatta Peygamberin mescidinde bile halılar, kilimler olmadığına dikkat edilmelidir. Bu nedenle bu gün halılar ve kilimlerle kaplı camilere ayakkabılarla girmek uygun düşmez. Fakat insanın çimenliklerde veya toprak üzerinde ayakkabılarla namaz kılmasında bir beis yoktur.⁷⁴

Musa da hemen ayakkabılarını çıkarıp vadinin ötesine atıverdi. Burada şuna da işaret vardır ki: "Bir insan, Allah'a ibadet edeceği zaman onun dışındaki şeylerden mümkün mertebe ayrılmağa çalışmalı, dünya varlığına iltifat etmeyerek tam bir saflık ve samimiyetle hakka yönelmelidir, bir kalp huzuru ile kulluk görevini ifaya gayret göstermelidir."⁷⁵

Ayette, Musa'ya, Tuva vadisinde Allah ile konuşurken ayakkabılarını çıkarması emrediliyor. Hz. Ali, Ebu Zer ve Ebu Eyyub el-Ensârî gibi sahâbiler bunun sebebinin Musa'nın ayakkabılarının murdar eşek derisinden yapılma ayakkabılar olduğunu söylemişlerdir. Hasan-ı Basrî ve Mücahid'e göre ise bunun sebebi, ayakkabıların, murdar bir hayvan derisinden yapılma ihtimali değil Allah'ın, Musa'nın ayaklarını mukaddes topraklara çıplak olarak basmasını istemesidir. Kabe'ye girildiğinde de ayakkabılar çıkarılmaktadır. Taberi de bu görüşü tercih etmiş ve delil olarak da ayetin sonunda "Çünkü sen, mukaddes vadi Tuvâ'dasın" denilmesini göstermiştir. Çünkü "Musa Allah huzurundadır". İşte burada da bir put şehrine girecek olan Musa hazırlanıyor. Üzerinde olduğu yerin mukaddes bir yer olduğu bundan dolayı

⁷⁴ Yahya Şenol-Enes Alimoğlu, İnsanlık Tarihi Boyunca O Namaz, Süleymaniye Vakfı Yayınları, İstanbul, 2016, s. 155-156.

⁷⁵ Ebu'l Al'a Mevdudi, Tefhimu'l Kur'an Kur'an'ın Anlam ve Tefsiri, İstanbul, 1996, İnsan Yayınları, C. 43, s. 240.

ayakkabılarının çıkartılması emrediliyor. Hani hacılarımız da Kabe'ye girerken ayakkabılarını çıkarırlar, yalın ayak, başı kabak oraya girerler. Çünkü Efendimiz öyle yapmıştır ve orada ayakkabı çıkartmak bir saygı gösterisidir.⁷⁶

Tora'ya Göre Musa'nın Mucizesi:

Horeb dağı yakınlarında çölde kayınpederine ait koyun sürülerini güdüyordu. Dağa tırmandığı bir gün ateş ateş üzerinde yanan bir çalılık gördü. Fakat ne çalılık ateşten etkileniyor ne de yanıp tükeniyordu. Bu herhangi bir adamın standartlarında insanı aciz bırakan bir mucizeydi. Musa görünüşte bu imkânsız olayı incelemek için çalılığa yaklaşırken çalılığın içinden ona ayakkabılarını çıkarmasını isteyen Tanrının sesini işitti. Çünkü Musa Kutsal Mekânda idi ve Tanrı huzurunda olmanın sembolü bu yaklaşımıydı.

Ayakkabıyı çıkarmasını Tanrı'nın Musa'dan istemesinin sebebi onun kutsal bir mekânda yürüyor olmasıydı. Nitekim Tanrı bizzat kendisi ayakkabının ötesindeki sembolizmi açıklıyor. Ayakkabı ve sandalet özellikle yeryüzünün pisliği ile irtibatından dolayı kutsalın yani temiz olanın zıddını temsil etmektedir.

Musa'nın öğrenmeye ihtiyaç duyduğu şey: Bir ses şöyle diyor: "Tanrı, «Fazla yaklaşma» dedi, «Çarıklarını çıkar. Çünkü bastığın yer kutsal topraktır. Ben babanın Tanrısı, İbrahim'in Tanrısı, İshak'ın Tanrısı ve Yakup'un Tanrısı'yım.» Musa yüzünü kapadı, çünkü Tanrı'ya bakmaya korkuyordu.⁷⁷

İlk bakışta bu sözler heyecanı indirici görünmektedir. Musa Tanrının ilk defa sözünü işitiyor. Tanrı Musa'ya diyor: Ayakkabını çıkar! Fakat bu sözcüklerin ardındaki anlam derin olmalıdır. Her şeyden önce onlar Musa'nın İsrailoğullarına liderliğe başlamazdan önce öğrenmesi için gerekli kritik dersleri ifade ediyordu. İnsanlar bedensel olduğu kadar ruhsal varlıklardır da. Bu örnekte ayakkabı Musa'nın fiziksel yönünü temsil eder. Onlar bedeninin bir parçasını örtüyor. Onlar fiziksel sözcükler üzerinde yürüyorlar. Onlar fiziksel unsurları bir araya getiriyorlar. Tanrı, Musa'dan ayakkabılarını çıkarmasını isteyerek doğrudan onunla diyaloga yönelmiş oluyor. Tanrı ondan ayrı bir aleme girmesini istiyor. Tanrı, Musa'nın bedeniyle, ruhuyla, zihniyle, kalbiyle konuşuyor. Çünkü Musa çok büyük bir karar vermenin arefesindedir. Tanrı onun yaşamını değiştirecek ve Yahudi halkına liderlik yapması için ona yatırım yapacaktır. Böylece Musa bütünüyle kendini adanmış olacak. Tanrı ruhla bedenin anlaşmasına ihtiyaç duyuyor. Tevazu inancın ve güvenin bir parçasıdır. Tanrı Kutsal Kitapta atası Yakuptan beri hiç kimse ile böyle doğrudan konuşmamıştır. Tanrı gelecek nesiller için bir model kuruyor. İnanç ve tevazu birbirinden ayrılamaz ikiz kardeşler.⁷⁸ Kutsal bir beldeye girerken ayakkabıyı çıkartmak dışarı ile irtibatın simgesi olan dünyevilikten sıyrılmaktır. Bu mucize sözcük olarak çorak ve ıssız anlamına gelen ve bir çöl bölgesi olan Horeb'de oldu. Bu mucize sırasında Musa henüz Tanrı tarafından bir peygamber gibi çağrılmamıştı. Daha doğrusu o sıradan günlük işleriyle meşgul bir insandı.

⁷⁶ H. Karaman-M.Çağrırcı-İ.K.Dönmez-S.Gümüş; age.,s.629

⁷⁷ Tevrat, Çık.,3/5-6.

⁷⁸ <https://www.rabbimoffic.com/god-want-us-take-shoes/>

Ayakkabı sözcüğünün sembolik kullanıldığı Tevrat'ta iki bölüm daha var; Amos ve Rut. Birincisi Amos İsrail'in eski bir günahına, yani kardeşleri tarafından köle olarak Yusuf'un satılışına tekrar kulak veriyor. Onlar için gümüş karşılığı kardeşlerini satmaları adilane idi ve onların ihtiyacı bir çift ayakkabıydı. Rab şöyle diyor: "İsraililer'in cezasını kaldırmayacağım, Çünkü günah üstüne günah işlediler, Doğruyu para için, yoksulu bir çift çarık için sattılar." Radak rollerini yerine getirme sırasında adaletsizliği ve rüşveti işleyen İsrail'deki baştan çıkmış hâkimlerin cezalandırılması konusuyla daha uyumlu olan diğer yolu kinayeyi İbranice kelime naal (ayakkabı) ile görmeyi tercih ediyor. Onlar kendi alanlarını korumak ve satış yapmak için ucuz bir satışa onlar üzerinde zorlama yapan yargının alanları arasında yer alan yoksulların adalet duygularını kendi alanlarını satmaya zorlansın diye saptırıyorlar. Ve böyle biri onlar arasından araya girmemelidir. Bu kapanış anlamından baavur naalayim'in anlamıdır.⁷⁹

İkincisi Ruth Kitabı, Rut'un ölen kocasının mülkünü kullanmayı reddeden kurtarıcıyı "go'eli" içeren garip bir ayakkabı seremonisi anlatılır. Evli bir erkeğin çocuksuz öldüğü ve bekar bir erkek kardeşi olması halinde, kardeşi, dul eşi ile evlenmek zorundadır. Buna levirate evliliği adı verilir ve öncelikle aile sırasına göre devam edilir.⁸⁰ Kanunda dul eşle evlenmeyi reddederse, halitzah ayakkabısını içeren bir tören yapılır. Açık olarak Kutsal Kitap'ta anlatılmıştır: "Birlikte oturan kardeşlerden biri oğlu olmadan ölürse, ölenin dulu aile dışından biriyle evlenmemeli. Ölenin kardeşi dul kalan kadına gidecek. Onu kendine karı olarak alacak, ona kayınbiraderlik görevini yapacak. Kadının doğuracağı ilk oğul, ölen kardeşin adını sürdürsün. Öyle ki, ölenin adı İsrail'den silinmesin. Ama adam kardeşinin dul karısıyla evlenmek istemiyorsa, dul kadın kent kapısında görev yapan ileri gelenlere gidip şöyle diyecek: 'Kayınbiraderim İsrail'de kardeşinin adını yaşatmayı kabul etmiyor. Bana kayınbiraderlik görevini yapmak istemiyor.' Kentin ileri gelenleri adamı çağırıp onunla konuşacaklar. Eğer adam, 'Onunla evlenmek istemiyorum' diye üstelerse, kardeşinin dul karısı ileri gelenlerin önünde adamın yanına gidecek, onun ayağındaki çarığı çıkaracak, yüzüne tükürecek ve 'Kardeşine soy yetiştirmek istemeyen adama böyle yapılır' diyecek. Adamın soyu İsrail'de 'Çarığı çıkarılanın soyu' diye bilinecek.⁸¹

Sembolik Elementler:

Musa yanan çalıya rastladığında bir çobandı. O sadece İsa gibi iyi bir çoban değil⁸² aynı zamanda Tanrı halkının bir lideri olarak da sembolize edilmişti.⁸³ Musa'nın mucizesi bir dağda yer aldı. Esasen Kutsal Kitaplarda dağlar tapınak için standart semboldür ya da Tanrının tezahür yerleridir. Böylece mucizede yer alan imgeler, bu mucizenin yerinin kutsal tapınağa denk olduğunu ima eder. Orada olan şeyin kutsal

⁷⁹ Jacob Chinitz, The Role Of The Shoe In The Bible Vol. 35, No. 1, 2007s.45.

⁸⁰ Tevrat, Tes.,25/ 5-9; Rut, 3/ 4.

⁸¹ Tevrat, Rut, 4/7 Tek., 25/9.

⁸² İncil, Yuhanna, 10/11.

⁸³ Tevrat, Hezekiel, 34/23.

tabiatını vurgular. Bunun geçici bir şey olmadığını daha doğrusu bazı şeylerin bütünüyle ilahi olduğunu öne sürer. Mucize, Musa'nın çölün arka tarafında sürü güttüğü sırada gerçekleşti.⁸⁴ Semitik düşüncede her zaman olduğu gibi pusulanın yönlerini tayin ederken doğuya yüzünü döndüğünde arkası batıdır. Musa'nın doğuya doğru gitmek yerine batıya gitmesinin gerçeği şu ki mucize anında Musa ne Tanrı'yı araştırıyor ne de Tanrı'ya doğru giden bir yol arıyordu. İşte burada bu ima edilmektedir.

Bu arada hiç kuşkusuz alevin veya ateşin sayısız sembolik anlamı bulunmaktadır. Sıklıkla Tanrının ya da göksel diğer varlıkların görkemiyle ilgilidir. Aynı zamanda ateş çetin sınavları ve eziyetleri de temsil eder. Hiç şüphesiz onların Kutsal Ruhla ilişkisinden dolayı onlar bazen kutsamayı ve temizlenmeyi de sembolize eder. Bütün bunların düşüncelerle ilgili olması sürpriz değildir. Eğer denenmelere incelikle tahammül edilmişse Hüküm Gününde Göksel Görkemi ile Tanrı tarafından bağışlanacak nitelikte kutsanır. Bu mucizede çalıları yakan alevler birbirleriyle girift ve ilişkisi olan bir semboldür.

Bazı yorumcuların söylediği gibi çalı ve ağaç küçümsenmiş ve horlanmış Tanrı halkını temsil edebilir.⁸⁵ Yeşil ağaç doğruluğu, kuru ağaç kötülüğü sembolize eder. Bu mucizede çalılığın kuru veya yeşil olup olmadığı açıkça belirtilmemiş olmasına karşın ateş tarafından bitirilmediğinden bahsedildiği için o çalılığın yeşil olduğu düşünülebilir. Böylece o çalılık doğruluğun ve iyiliğin bir sembolü olur.

Alonzo burada BYU's M. Catherine Thomas'ın bir görüşüne de yer veriyor: Kutsal Kitaplarda çok sık olarak ağaç antropomorfik bir semboldür. Ağaç bir sembol olmanın yanı sıra birçok yararlılara sahiptir. Bütün bunlardan başka dalları meyvelere yataklık yapan bir dolaşım sistemidir. Özellikle kutsal ağaçlar İsa'nın öznitelikleri için ayakta kalır. Eski zamanlarda kutsal ağaçlar Tanrıların öznitelikleriydi.

Ayakkabı Sembolünün Şifreleri

Yahudilikte ayakkabı sözcüğü sembolik anlamda sahip olma, mülk edinme demektir. Musa "ayakkabılarını çıkar" emri ile iki şeyden de uzaklaştırılıyordu. O'nun arkasından, ayak izlerinden yürüyecek çocuklardan ve topraktan yoksundu. Onun için ona şu emirle Tanrı seslendi. "Ayakkabılarını çıkar! (hitap çoğul: Ayakkabılarını çıkar) Fakat Yuşa çocuksuz toprağa girmesine karşın ona tekil olarak ayakkabını çıkar diye emredildi. (hitap tekil: ayakkabını çıkar).⁸⁶

Ayakkabı yüce güç ve mülkiyet anlamına gelir. İktidarın düzeneğini ayakkabının temsil ettiği bir atasözünde şöyle denir: "Ayağınızda ayakkabınız olduğu sürece dikene basınız." Böylece ayakkabıya ayakla eşdeğer bir önem atfedilmiştir. Ayak hakimiyete işaret eder. "Ellerinin yaptıkları üzerine onu egemen kıldın, Her şeyi ayaklarının altına

⁸⁴ Tevrat, Çıkış, 3/1.

⁸⁵ Miracles of the old testament, Alonzo L. Gaskill, Springville, 2017,s.26.

⁸⁶ Jacob Nacht, "The Symbolism of the Shoe with Special Reference to Jewish Source", The Jewish Quarterly Review, New Series, C.6, No:1 (Haziran, 1915), s.4.

serdin"⁸⁷ Bu bazı yörelerdeki hiç kimsenin orta çağın sonuna kadar sinagoga ayakkabısı ile girmemesi geleneğini de açıklamaktadır.

Ayakkabı aynı zamanda Zeus'un çocuğu Hermes'te olduğu gibi başarılı bir savaşçıyı da karakterize eder. Bununla birlikte adalet ve egemenlik için yapılan farklı bir savaşın yengisini de gösterir. Satıcı ayakkabısını çıkarıp alıcıya takdim ettiğinde bir satış işlemi yasallaşmış olurdu. Bu seremoni yeni satış akdinin olduğunu belirtirdi. Aynı şey, kişinin akrabası tarafından malının kurtarılmasının ve aynı zamanda takasın alım satım işlemlerinin gerçekliğini ortaya koyar. Bu, önceki zamanlarda İsrail'de, her şeyin doğrulanması için değişim ve rehinde olan bir malı para verip kurtarma işleminde uygulanırdı. Adam ayakkabısından bir parça koparır ve komşusuna verirdi: İşte bu İsrail'de bir tür şahitlik idi.

Bir Haggadaya anlatıya göre Mordekay, Haman'ın kendisini bir köle olarak Mordekay'a satmış olduğuna dair bir belge olarak Haman tarafından yazılmış bir ifadenin bulunduğu ayakkabı üretilerek Mordekay Haman üzerinde hakimiyet hakkını kurmuştu. Töton Şövalyelerinde de ayakkabının çıkarılması aynı şekilde gücün aktarılması anlamına gelirdi ve terekenin ya da bir malın aktarımının iptalini sembolize ederdi.⁸⁸

Avram, Sodom Kralı'na, "Yeri göğü yaratan yüce Tanrı Rabbin önünde sana ait hiçbir şey, bir iplik, bir çarık bağı bile almayacağıma ant içerim" diye karşılık verdi, "Öyle ki, 'Avram'ı zengin ettim' demeyesin."⁸⁹ Yahudi definlerinde ayakkabı sorunu da ortaya çıkar. Ölü beden ayakkabı giyebilir, ancak sadece keten kumaş veya pamuktan yapılmış ayakkabıları giyebilir. Çoğu Yahudiler ayaklarının da örtüldüğü bir kefen içinde gömülürler, bu yüzden herhangi bir mesele ortaya çıkmaz. Ayakkabıları içeren tüm Yahudi geleneklerinden en sıradışı ve büyüleyici olanı, halitzah yasalarınınkidir. Tevrat'a (Tesniye 25/5-9) tekrar dönersek: Levir evliliği diye isimlendirilen bu evliliğin mantığı sonraki yapılan evlilik ve doğacak çocuklar sayesinde ölmüş kardeşin ismini, servetini ve ruhunu devam ettirmektir.⁹⁰ Levir evliliği aslında ölen kardeşin isminin yaşatılması amacını güder ve bu bakımdan dul ve çocuksuz kadının hayattaki kardeşe bir çocuk vermesi gerekir.⁹¹ Ancak hayatta kalan kardeş bu evliliğe itiraz ederse, Tora yapılacak işlemleri şöyle ifade etmektedir: Kadın, yaşlıların bulunduğu kent kapılarına gidecek ve kayınbiraderinin kendisiyle evlenmek istemediğini bildirecektir. Yaşlılar, adamı çağırarak ve kendisi gene kadınla evlenmeyeceğini beyan ederse; "Sandalet ayakkabının çıkartılması" (Halitza) seremonisi uygulanacaktır.⁹² Ayakkabı, Yahudilikte bu tür muamelelerin sembolü olmuştur. Bu pratiğin bir örneğini de Rut kitabında görmekteyiz. Gerçekten de, bu Tevrat'ın tanıdığı tek dönüşüm türüdür. Rut, bir "ger tzedek" dir. "Ger Tzedek" (Yahudi dini), Yahudi dininin gerçekliğinde, başka hiçbir etki

⁸⁷ Tevrat, Mez., 8/6.

⁸⁸ Jacob Nacht, agm, s.4.

⁸⁹ Tevrat, Tek., 14/23.

⁹⁰ Yusuf Besalel, Yahudilik Ansiklopedisi, C.1, Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş.,2001, s.212.

⁹¹ Tevrat, Tes., 25/5.

⁹² Tevrat, Tes., 25/7-10.

olmaksızın, samimi ve içten bir inanca bağlı Yahudi olan kişidir. Rut, hiç bir beklentisi olmadan kayınvalidesinin dinini kabul eder. Moav'lı Rut'un, Mahlon'la evlenirken mi, yoksa Betlehem'e dönerken mi Yahudiliği kabul ettiği konusunda farklı görüşler vardır. Bunlardan biri, Rut ve Orpa, kocalarının isteği doğrultusunda, evlenirken Yahudiliği kabul ederler. Ancak, kocaları öldükten sonraki davranışları ve seçtikleri yol, onların gerçekten bunu kalpten mi, yoksa sadece kocalarının isteği ile mi yaptıklarını ortaya çıkarır. Orpa, Naomi'nin ikinci kez "evine dön" demesinden sonra, evine ailesine ve eski inançlarına döner. Bu da, onun, sadece kocası için Yahudiliği kabul etmiş olduğunu gösterir ve bu hareketi onun Yahudiliğini geçersiz kılar. Rut ise, Naomi üç kez onun cesaretini kırmasına, vazgeçirmeye çalışmasına rağmen, yolundan dönmez, inancından şaşmaz. Rut'un, hiçbir beklentisi yoktur. Tora'da yazılı olan; Moav ve Amon'lularla evlenme yasağının, Moav'lı kadınları içermediğini bilmemektedir. Naomi ile Betlehem'e gittiğinde, doğuştan bir Prenses olan Rut'u, fakirlik, zorlu bir çalışma ve aşağılanma beklemektedir. Bir Amoni veya Moavi, Tanrı'nın Cemaati'ne katılamaz. Onların onuncu nesli bile Tanrı'nın Cemaati'ne katılmayacaktır ebediyen. Bu kısıtlama Mısır'dan çıkışınızda, yolda sizi ekmek ve suyla karşılamamaları ve Moav'ın sana beddua etme amacıyla Aram Naarayim'deki Petor'dan Bilam ben Beor'u sana karşı kiralaması sebebiyledir"⁹³. "Sonuç olarak hayatın boyunca, ebediyen, bu iki ulusun huzurunu ve refahını arama." Bu yasağın, sadece erkekleri kapsadığını bilmeyen Rut, Betlehem'de kimsenin onunla evlenmeyeceğini zanneder. Buna rağmen Yahudiliği, bütün zorlukları ve kurallarıyla, kalben kabul eder, harfiyen uygular. O'nun bu adanmışlığı, onu Tanrı'ya yakınlaştırır. Betlehem'de kayınvalidesine ve kendisine yiyecek bulmak için, bir Prenses olmasına rağmen bir dilenci gibi, hasat zamanı tarlalarda fakirler için bırakılan matanot aniyim ("leket"⁹⁴, "şihha"⁹⁵, "peah"⁹⁶) toplar. Kanunlar ona bu hakkı vermesine rağmen, yine de tarlada çalışmak için izin ister. Mütevazı ve ağırbaşlı davranır. Kayınvalidesinin isteği üzerine, Rut'un kocası Mahlon'un ruhunu yaşatmak ve kendilerine ait olan arazileri kurtarmak için, babası yaşındaki Boaz'la evlenir. Bu gelenek, Yahudi geleneğinin ve yaşamının rengi ve romantizminin bir parçasıdır. Aynı zamanda manevi geleneğin bir parçasıdır.

Kabalistler, bedeni "ruhun ayakkabısı" olarak tanımlarlar. Ayakkabılar ayakları nasıl kirden koruyorsa ruh da bedeni fiziksel dünyadaki yolculuğu sırasında korumak için ayakkabı gibi bir bedene gerek duyar. Ağıtların tarihi günü olan Tisha b'Av gününde de deri ayakkabı giyilmesi yasaklanmıştır. Aynı yasak Yom Kipur'da da pişmanlığın ve kefaretin bir göstergesi olarak uygulanmıştır. Batı Duvarı ile ilgili de birçok gelenek gelişmiştir. Bir ara duvarı ziyaret edenler ayakkabılarını çıkarırdı. Seyahata çıkacak kişiler duvardan parçacıklar koparırlardı. Ancak bu uygulamaya hoş bakılmazdı.

---

⁹³ Tevrat, Tes., 23/4-5.

⁹⁴ Tevrat, Lev.19/10 Bağbozumunda bağınızı tümüyle devşirmeyecek, yere düşen üzümleri toplamayacaksınız. Onları yoksullara ve yabancılara bırakacaksınız. Tanrınız RAB benim.

⁹⁵ Tevrat, Tes.,24/19 (lev.19/9-10; lev.23/22) «Tarlanızdaki ekini biçtiğinizde, gözden kaçan bir demet olursa, almak için geri dönmeyin. Onu yabancıya, öksüze, dul kadına bırakın. Öyle ki, Tanrınız RAB el attığınız her işte sizi kutsasın.

⁹⁶ Tevrat, Lev.19/9; Lev.23:22; Yas.24:19-22 "Ülkenizdeki ekinleri biçerken tarlanızı sınırlarına kadar biçmeyeceksiniz. Artakalan başakları toplamayacaksınız."

Dindar kadınlar, Batı Duvarının etrafındaki alanı temizlemek için kura çekerlerdi. Ancak buna benzer birçok gelenek yürürlükten kalkmıştır.⁹⁷

Sonuç:

Allah Adamı (Ish ha Elohim) deyimi peygamberler için kullanılan ifadelerden birisi olduğu halde Eski Ahid'in Tevrat kısmında sadece Musa için kullanılır.⁹⁸ Tevrat'ta belirtildiği üzere Tanrı, İbrahim, İshak ve Yakup ile yapmış olduğu antlaşmayı Musa ile de yapmıştır. Bu ahit İsrail oğulları için her şeyin başlangıcı olmuş, bir ulus olma bilincine Musa ile adım atmışlardır. Musa'nın peygamberlik görevi Sina'daki yanan çalı ve çıkarılan ayakkabı olayları üzerine başlamış, Tanrı'nın sözlerini almaktan korkan halk, Tanrı'nın tecellisini üzerlerinde istememiş, Tanrı'nın sözlerini Musa'nın alması için ona ricada bulunmuşlardır. Böylece Musa, halkının nezdinde Tanrı adına konuşan sözcü adam haline gelmiştir. Yahudi imanının babası olarak Musa gelecekteki kuşaklar için Tanrı'nın açıklamalarını sürekli olarak kaydetmesi kaçınılmaz gereklilik olmuştur.

Çalılıkta konuşan kişinin Tanrı mı ya da melek mi olduğu tartışmalı olmasına karşın sembolik anlamlar içeren ayakkabı çıkarma olayı tartışmasız kabul edilen bir husustur. Musa'nın kişiliği üzerinde duranlar Sina dağı üzerinde oranın halkı tarafından dağı, Tanrı yurdu kabul edilip tapınılan bir çalılığın bulunduğu sonucunu çıkarmışlardır. Musa ölümünden önce halkına şöyle demiştir: Ve yerin değerli şeyleriyle ve onun dolusu ile ve çalıda sakın olanın rızası ile mübarek olsun.⁹⁹

Yehova, ordu komutanı Yeşu'ya, "Bastığın yer kutsaldır, ayağındaki çarıkları çıkar" diye karşılık verdi. Yeşu da hemen öyle yaptı.¹⁰⁰ Aynı ifadeler Yeni Ahid'de de geçer: Yehova ona şunları söyledi: "Çarıklarını çıkar!" Çünkü bastığın yer kutsal topraktır' dedi. 'Mısır'da halkıma yapılan baskıyı yakından gördüm, iniltilerini duydum ve onları kurtarmaya geldim. Şimdi gel, seni Mısır'a göndereceğim.'¹⁰¹

Ayakkabıyı çıkarmak benlikten sıyrılmak, öze dönmektir.

Ayakkabıyı çıkarmak yepyeni görevlere aday olmaktır. Yeniden doğmak, yeniden diriliştir. Musa gibi Yeşu gibi Hakka dönüşür. Aslında her nerede olursak olalım kutsal topraklarda durmaktayız.¹⁰²

Onun için bütün mesele "ayakkabılarını çıkar" emrine kulak vermek ayakkabıları çıkarmaya hazır olmaktır.

BİBLİYOGRAFYA

ALBAYRAK, Erol, Erciş'te Eski Türk İnançlarının İzleri, YLT, Niğde, 2006.

⁹⁷ https://www.chabad.org/library/article_cdo/aid/407510/jewish/Jews-and-Shoes.htm

⁹⁸ Tevrat, Tes., 33/1.

⁹⁹ Hayrullah Örs, Musa ve Yahudilik, İstanbul, 1966, s.82.

¹⁰⁰ Tevrat, Yeşu 5/15.

¹⁰¹ İncil, Elçiler 7/33-34.

¹⁰² <http://knoxstthomas.ca/files/2012/02/Take-off-Your-Shoes1.pdf>

M.Hadi TEZOKUR

ARMSTRONG, Karen A Short History of Myth (Mitlerin Kısa Tarihi, Çev. Dilek Şendil), Edinburgh, 2005.

AŞIKKUTLU Emin, Hadiste Ricâl Tenkidi, İfav yay., İstanbul, 1997.

A Practical Reference To Religious Diversity, New Zealand Police, 2005.

AYDEMİR, Abdullah, "Hz. Mûsâ (Çocukluk ve Gençlik Çağı) I", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1986, sayı: 3, s. 69.

BABYLONIAN Talmud; <https://www.jewishvirtuallibrary.org/babylonian-talmud-full-text>

BESALEL, Yusuf , Yahudilik Ansiklopedisi, C.1, Gözlem Yayın A.Ş.,2001.

BURNYEAT, Myles, The Theaetetus of Plato (ç. M. J. Levett), Indianapolis/ Cambridge,1993.

BURSALI, M. Neecati Rüya Tabirleri Ansiklopedisi, Çelik Yay.,2005,

CHINITZ , Jacob The Role Of The Shoe In The Bible Vol. 35, No. 1, 2007

DEMİRCİ Kürşat, "Şintoizm", TDV İslam Ansiklopedisi, C.39

DENNİS , Geoffrey W., The Encyclopedia of Jewish Myth, Magic and Mysticism, USA, 2007

ESED, Muhammed, Kur'an Mesajı / Meal-Tefsir Mushafı (Çev.Cahit Koytak), İşaret Yayınları,2017.

GASKİLL,Alonzo L., Miracles of the old testament, Springville, 2017

İTTİHAD Yayıncılık, İslam Prensipleri Ansiklopedisi, İstanbul, 2006

KUR'AN YOLU TÜRKÇE MEÂL VE TEFSİR, 1-V, Diy. İşl. Başk. Yay., Ankara, 2007.

KUR'AN-I KERİM VE MUHTASSAR MEÂLİ, Hayrat Neşriyat, İstanbul, 2006.

KILIÇ, Sadık, "Sembolün Gücü Ve İslam'da Semboller", Diyanet İlmî Dergi, Cilt: 49 Sayı: 3.

NACHT, Jacob, "The Symbolism of the Shoe with Special Reference to Jewish Source", The Jewish Quarterly Review, New Series, C.6, No:1 (Haziran, 1915),

ÖRS, Hayrullah Musa ve Yahudilik, İstanbul, 1966.

ÖZTÜRK, Mustafa, Bilge Kul-Musa Kıssası Ve İslam Kültüründe Hızır Mitosu, Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Samsun, 2003, s. 248-9.

ŞENESEN, Refiye Okuşluk, "Türk Halk Kültüründe Bolluk Ve Bereketle İlgili İnanç Ve Uygulamalarda Eski Türk Kültürü İzleri", CIU, folklor/edebiyat, cilt:17, sayı:66, 2011/2,

ŞENOL, Yahya -Enes ALİMOĞLU, İnsanlık Tarihi Boyunca O Namaz, Süleymaniye Vakfı Yayınları, İstanbul, 2016

WOLF , C. Umhau, "Moses in Christian and Islamic Tradition", Journal of Bible and Religion, C. 27, No. 2, s.102

YILDIRIM, Celal, İlimin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri, Anadolu Yayınları, 1991.

İmam Suyuti, El Leali'l Masnua fi'l Ehadisi'l Mevdua, C.1, 163.

Web Adresleri:

https://www.chabad.org/library/article_cdo/aid/407510/jewish/Jews-and-Shoes.htm
<http://www.karakalem.net/pfFormat.asp?article=3396>

<http://knoxstthomas.ca/files/2012/02/Take-off-Your-Shoes1.pdf>

<http://islamvehayat.com/m/makale.php?id=1364>.

<http://www.tahavi.com/tefsir/> (Ömer Nasuhi Bilmen Tefsiri online)

<https://mydreamsymbolism.com/biblical-meaning-of-shoes-in-dreams-meaning-and-interpretation>